

B E S C H R I J V I N G

D E R

N E D E R L A N D E N .

BEVATTENDE

INLEIDING, ...	door <i>A. J. Lastdrager.</i>
NOORD-HOLLAND, »	<i>P. Best en P. H. Witkamp.</i>
ZUID-HOLLAND, . »	<i>D. Buddingh.</i>
UTRECHT, ... »	<i>P. Best en P. H. Witkamp.</i>
GRONINGEN, . . . »	<i>Mr. T. P. Tresling.</i>
FRIESLAND, . . . »	<i>W. Eekhoff.</i>
DRENTHE, ... »	<i>P. H. Witkamp.</i>
OVERIJSEL, . . . »	<i>Denzelfden.</i>
GELDERLAND, . . »	<i>Mr. Robidé van der Aa.</i>
ZEELAND, ... »	<i>H. M. C. van Oosterzee.</i>
NOORD-BRABAND, »	<i>Dr. C. R. Hermans.</i>
LIMBURG, ... »	<i>P. H. Witkamp.</i>

Met Platen en eene Kaart.

AMSTERDAM,
J. H. LAARMAN.
1841.

UTRECHT.

Grootsche herinneringen en liefelijke beelden verdringen zich voor den geest van elken vaderlander bij het noemen van den naam Utrecht. Op dezen grond, waar nog heden overblijfselen van gebouwen en voorwerpen gevonden worden, wier ontstaan tot het vroegste tijdperk onzer vaderlandsche geschiedenis opklimt, klonk het eerst in Noord-Nederland de plegtige lofzang voor den Almagtige; van hier breidde zich de leer des christendoms over geheel ons vaderland en het noordelijk Duitschland uit; hier vestigde zich de zetel eener geestelijke en wereldlijke magt, wier heerschappij zich eenmaal over meer dan een derde onzer gewesten uitstrekte; hier ontwikkelde zich het eerst een vrije burgerstand, waarvan vorsten het zich tot eene eer rekenden medeleden te zijn; hier bloeiden in de duistere middeleeuwen, meer dan elders binnen onze landpalen, wetenschappen en letteren, en vonden kunsten en handwerken ijverige beoefenaars en kweekelingen. Op dezen grond zag in latere dagen de nederlandsche republiek haar staatsgebouw grondvesten; hier werd voor twee eeuwen die vermaarde tempel der wetenschappen opgerigt, welke sedert den weldadigsten invloed op de verbreiding van licht en waarheid, regt en kennis uitoefende, en hier woont thans een vrij en gelukkig volk, hetwelk zich in eene toenemende welvaart en het bezit van eene der bekoorlijkste, bloeiendste en merkwaardigste landouwen verheugen mag.

Deze belangrijke provincie, welke haren naam van derzelfer hoofdstad ontleent, ligt in het midden des lands, en grenst ten westen aan Zuid-Holland, ten noorden aan Noord-Holland en de Zuiderzee, ten oosten aan Gelderland en ten zuiden aan den Rijn en de Lek.

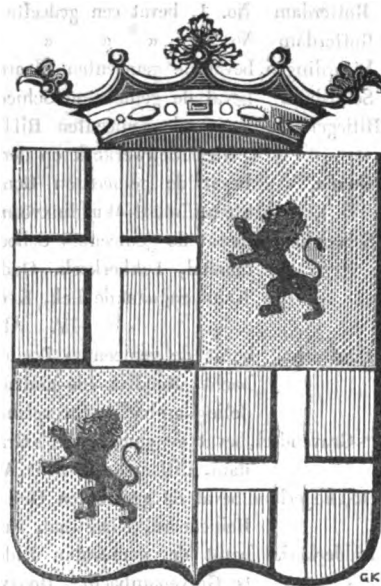
Bij het begin der christelijke jaartelling behoorde dat gedeelte der tegenwoordige provincie Utrecht, hetwelk ter linkerzijde van den Rijn gelegen is, tot het land der Batavieren. Het overige werd waarschijnlijk door een deel der Friezen bewoond, terwijl er ook Wilten, Franken, Saksers en Warners, na het zinken der romeinsche magt in deze oorden, woonsteden vonden.

GEWESTELIJK WAPEN. Alvorens deze provincie nader te beschrijven, achten wij het niet ongepast derzelfer wapen te doen kennen, dat zoo eigenaardig hehoort tot een gewest, waar de ohrstelijke godsdienst hare weldadige stralen het eerst verspreidde. Een zilveren kruis, de banier

des christendoms, op een rood veld, met de woorden:

*Vrije leenmannen des bisschops,
Die edelmannen des stichts van Utrecht.*

was het oudste wapen dezer provincie, en hield stand zoo lang de stichtsche bisschoppen ook de wereldlijke magt bezaten. Later, toen keizer Karel de vijfde in 1528 het bewind over dit gewest aanvaardde en in 1534 onder éenen stadhouder stelde, werd de hollandsche leeuw op het gouden veld in het oude wapen overgebracht en dit vereenigd met het wapen der stad Utrecht.

WAPEN DER PROVINCIE UTRECHT

Vervolgens is het gewestelijke wapen in vier kwartieren verdeeld, waarvan het bovenste kwartier ter linker- en het onderste ter rechterzijde het zilveren kruis op het roode veld, en het bovenste ter rechter- en het onderste ter linkerzijde den rooden leeuw op het gouden veld voorstellen; terwijl een klein middenschild, het wapen der stad Utrecht, deze kwartieren dekt.

GESCHIEDENIS. Op bevel van Dagobert, koning van Austrasië, die in 631 den Friezen Utrecht ontnam, werd er bij het *Castrum Trajectum* eene kapel gesticht en aan den heiligen Thomas gewijd. Deze kapel was naar alle waarschijnlijkheid de eerste christenkerk hier te lande. Omstreeks 690 kwam Willebrord of Willibrord, een monnik en geloofsprediker uit Engeland te Utrecht

vrouwen bestemd was. Onlangs heeft de maatschappij ter bevordering der toonkunst, waarvan ook eene afdeling te Utrecht bestaat, het voornemen te kennen gegeven, om eene orgelschool te dezer stede op te rigten, met het doel om jonge lieden tot bekwame organisten op te leiden.

Bijzonder belangrijk voor de vroegere gesteldheid der stad is de verzameling van oudheden in eenige der vertrekken boven het stadhuis. Behalve een schat van handvesten, charter en andere geschriften, vindt men er nevens andere belangrijke stukken vele oudheden, waaronder eenige van romeinschen oorsprong, een aantal schilderijen, teekeningen, beeldwerken, kaarten en plans op den ouden staat van Utrecht betrekking hebbende, het vaandel door de utrechtse schutterij zoo zegenrijk tegen de Belgen verheven, een reliëf van de sluis te Vreeswijk benevens een dergelijk afbeeldsel van de Domkerk en den domtoren door den heer F. E. C. van Embden te Utrecht vervaardigd. Dit kunstige werkstuk is van hout gemaakt, staat tot de ware grootte als 10 tot 1,000, en is keurig gelijkend, zoodat zoowel het klokkenspel in den toren, als het prachtige orgel, de fraaije predikstoel, de praalgraven, de gaanderijen, de zitplaatsen en zuilengangen en gothische vensterramen met het lof- en beeldhouwwerk in de kerk in deszelfs ware gedaante met verwonderlijke getrouwheid worden wedergegeven.

Onder de kabinetten van bijzondere personen verdient in de eerste plaats onze aandacht het gebouw op den buitensingel bij de Nachtegaalsteeg, waarin het kabinet van natuurlijke historie van professor Th. G. van Lidth de Jeude geplaatst is, en hetgene, bij eene groote verzameling van duizende opgezette en in liquor bewaarde dieren, tevens Utrecht eenen zoölogischen tuin zal verschaffen. Het museum van den hoogleeraar N. C. de Fremery, ten zijnen huize, bevat eene vrij aanzienlijke verzameling van sceletten, waaronder bijzonder die van den javaanschen rhinoceros, van den tweehoornigen rhinoceros, van den *delphinus globiceps*, negentien voeten lang, en der schedels van onderscheidene volken de belangstelling boeijen.

Daar ons bestek geene verdere uitweidingen gedooft, zullen wij de kabinetten van de heeren Klinkenberg voor de natuurlijke historie, dat van jonkheer J. G. Beeldsnijder van Voshol, van handschriften, teekeningen en merkwaardigheden, tot de geschiedenis der jongste verdediging van de citadel van Antwerpen en den heldendood van J. C. J. van Speyk betrekking hebbende, nevens de talrijke kabinetten van schilderijen zonder breedvoeriger vermelding laten en het overzicht der kunst-

verzamelingen sluiten met het vermelden der kabinetten van mevrouw J. H. C. Holtzhey, weduwe van den heer E. H. Pipersberg, en dat van den heer C. de Wilde.

Van het eerstgenoemde deelt de heer Christemeijer in zijn smaakvol werkje het volgende mede: » Dit gedenkstuk, een familieschat uit het laatst der zeventiende eeuw, bestaat in een kabinet, hetwelk voorstellingen bevat omtrent de inrigting en versiering van een huis van den aanzienlijken stand, in dat tijdvak hier te lande. Van olifhout vervaardigd en met koningshout ingelegd, is dit kabinet, op eene diepte van 6;54 palmen, 2;28 ellen hoog en 2 ellen breed. Van binnen is het verdeeld in een vijftiental vierkante vertrekken, die, als zoo vele afzonderlijke tooneelen, het voorhuis, de spreekkamer, de huiskamer, het boekvertrek, de eetzaal, de slaapkamer, den tuin, de keuken en andere gedeelten van het huis vertegenwoordigen. Al deze vertrekken zijn, naar hunne bijzondere bestemming, van eigendommelijk huisraad en versierselen voorzien. De beeldjes der personen in dezelfde voorkomende, zijn gekleed overeenkomstig ieders stand en betrekking, van den heer des huizes af tot de dienstboden toe.

» Men staat verwonderd over den rijkdom en het vindingrijk vernuft, aan de bewerking en bijeenbrenging van dit alles besteed, en kan zich nauwelijks een denkbeeld maken van de zonderlinge netheid, kunst en smaak, waarmede tot zelfs de kleinste voorwerpen toe vervaardigd zijn. Niets ontbreekt van hetgene tot een volledig ameublement van dien tijd behoorde. De zeldzaamheid van dit kostbaar werkstuk verdient, dat wij een oogenblik langer daarbij stil staan, laat mij dus eenige bijzonderheden daaruit opnoemen.

» In het boekvertrek heeft men eene hemel- en eene aardglobe, beide kunstig van ivoor gemaakt, in ebbenhouten stoel, en ieder met eenen gouden meridiaan. Eenige der kleine boeken uit de bibliotheek, sierlijk gebonden, zijn gedrukte werken van dichtsterlijken of anderen inhoud. De heer des huizes heeft ook zijne collectie van penningkunde, ertsen en zeldzaamheden; het is een kabinet van palmboomhout, kunstig met ivoor ingelegd. Doch, wil men zich aardig verrast zien, zoo opene men hetzelfde, en in de kleine laden zal men werkelijk de genoemde voorwerpen, gedenkmunten en naturaliën ordelijk gerangschikt, in natura vinden.

» Eene der kleine zalen prijkt met een behangsel van geschilderd doek, maar men bezie die landschappen wel van nabij, want dezelve zijn van het penseel van den kamerschilder De Moucheron. Ook ga men niet ongemerkt voorbij de

schilderijen welke in andere vertrekken pronken; want zij zijn het werk van Sachtleven, van du Jardin, van Mieris en andere voorname meesters; een schoorsteenstuk, onder andere, in kostbare lijst vervat, is van den beroemden Wouwerman.

» Het zijn echter niet de schilderijen alleen, waarin men zoo veel mogelijk het leven heeft trachten te volgen. De tafel en pronkserviezen zijn van echt japansch porselein, en waarschijnlijk, even als de, van het fijnste glas gemaakte roemers en bokalen, opzettelijk voor dit kabinet vervaardigd. In een der vertrekken hangt eene vogelkooi; de kleine vogel, die er in zit, is eene kunstig opgezette kolibri van het kleinste soort, en dus even goed werkelijk een vogel, als die tabakspijpen daar in die kleine mand, welke opzettelijk te Gouda vervaardigd zijn.»

Is dit kabinet van onschatbare waardij voor de kennis van de huishouding eener deftige hollandsche familie uit het bloeiendste tijdvak der Nederlanden, niet minder belangrijk is dat van voorstellingen uit het dagelijksche leven der Javanen van den heer C. de Wilde. Eene menigte zeldzaamheden van natuur en kunst uit de Oost-Indië zijn hier vereenigd, waaronder eene uitgezochte collectie van teekeningen, meest landschappen op Java voorstellende; de wapentuigen en lijksieraden der Maleijers en Chinezen, eene allerfraaiste voorstelling, onder glas, van den optogt van eenen javaanschen prins met zijn gevolg van rijks grooten, lijfwachten, muzikanten enz.

Het is ligt te begrijpen, dat in eene stad, waar kunsten en wetenschappen zoo vele en zoo belangrijke inrigtingen en schatten bezitten, talrijke letterkundige genootschappen zijn gezeteld, als:

Het provinciaal utrecht'sch genootschap in het jaar 1773 alhier opgericht onder de zinspreuk: *Besteedt den tijd met lust en rucht*, had vijf jaren na deszelfs oprigting bijna 200 leden en werd door de staten op den 3 Junij 1773 tot een provinciaal genootschap verheven. Het schrijft 's jaarlijks prijsvragen uit, met uitloving van 30 dukaten of eenen eerepenning van gelijke waarde voor het best gekeurde antwoord. *Het Natuurkundig genootschap (Physica)* bezit groote verdienste, onder anderen wegens het bijeenbrengen van physische instrumenten, ten dienste der hoogeschool. Het schilder- en teekengenootschap *Kunstliefde*, heeft zich vooral in den laatsten tijd veel roem verworven aangaande het onderwijs op de teekenakademie. Door deszelfs zorg wordt er naar het gekleed model geteekend en geregeld kunstbeschuwing gehouden. Verder bestaan er nog eene *zangvereeniging*; de reeds genoemde *commissie tot opsporing van romeinsche*

oudheden, en aanzienlijke afdeelingen der maatschappij: *Tot nut van 't algemeen, van Toonkunst, van Landhuishoudkunde en der bijbel-zending- en traktaatgenootschappen*. Eene stad, zoo rijk in wetenschappelijke inrigtingen mag ook bogen op merkwaardige personen, die binnen hare muren het eerste levenslicht aanschouwd.

VOORNAME MANNEN. Behalve paus Adriaan, mogen wij niet vergeten te noemen den schrijver der rijmkronijk Melisz Stoke, wiens werk nog altijd de vraagbaak der geschiedschrijvers blijft; alsmede den geschiedschrijver Jan van der Becke. Ook de schrijver van den oorsprong der nederlandsche oorlogen, Pieter Christiaan. Bor, werd hier in het midden der 15de eeuw geboren; verder de mede als geschiedschrijver bekende Herebertus Rosweidus. Onder de hier geboren en hebben zich in de letteren beroemd gemaakt: Arnoldus van Buchel, Willem Canter, Johannes van Kuik, Johannes van Leusden, Lambert Veldhuizen, Gerard de Vries, Johannes Uytendogaart, Anna Maria Schuurmans, wel te Keulen geboren, maar reeds van hare kindsheid te Utrecht opgevoed en wegens hare buitengewone begaafdheden door geheel Europa beroemd. Zij sneed voortreffelijk met de schaar, boetseerde in was, schilderde schoon en sprak tien talen, waaronder het Syrisch, Arabisch, Chaldeeusch en Etiopisch. Verder de hoogleeraar en geschiedschrijver Anthonius Matthaeus; de oostersche taalgeleerde, geschied- en oudheidkundige Anthonius Bynaeus; de beroemde geleerde en hoogleeraar aan de utrecht'sche hoogeschool, Pieter Burman; de schrijver van de guineesche goudkust Willem Bosman, raad en opperkoopman op 't fort St George del Mina; Siegerert Haverkamp, professor in de griek'sche taal, geschiedenis en welsprekendheid te Leiden; de niet minder vernuftige als geleerde schrijver van den Misanthrope en hollandschen Spectator, Justus van Effen; de beroemde hoogleeraar in de godgeleerdheid IJsbrand van Hamelsveld; alsmede de door hunne geleerdheid uitmuntende hoogleeraren Rijklof Michael van Goens en Jan Hinlopen, welke laatste met hoo-gen lof de latijnsche lier hanteerde.

De schilder-kunst vond beoefenaars in Gerard Hondhorst, die leermeester werd van de kinderen der koningin van Boheme, en Maria de Medecis portretteerde; in den beeldenschilder Hoet, den bekenden Cornelis Poelenburg, den vermaarden glasschilder Jan van Bronkhorst, den alom beroemden beestenschilder Gillis Hondekoeter, die uitmuntte in het schilderen van de vederen der vogels; den schilder en graveur Bartel Breenberg, die vooral als landschapschilder beroemd is.

IRIGTINGEN TOT VERMAAK. De bekoorlijke wan-